

La feminització de la pobresa: una realitat invisibilitzada

Les situacions de pobresa no afecten de la mateixa manera els homes i les dones. Aquest article vol contribuir a fer visible aquesta realitat a les comarques gironines i a explicar-la. La feminització de la pobresa és un fenomen que es concreta des de les desigualtats i les discriminacions de gènere.

Text > **NEUS JUANOLA**, educadora social, i **IMMA QUINTANA**, politòloga

Del total de la població en risc de pobresa a Catalunya, el 55 % són dones. La situació socioeconòmica i el país d'origen són dues variables que expliquen les majors dificultats que tenen per accedir als serveis i recursos.

No totes les dones participen en la societat en igualtat de condicions, ni estan representades en els espais de decisió i de poder.

Les desigualtats estructurals de gènere són de caràcter socioeconòmic i es plasmen en la vida quotidiana de

les dones en realitats diferents. L'accés al mercat de treball està fortament condicionat per la divisió sexual del treball i per la manca de valoració social i econòmica de les tasques de cura tradicionalment assignades a les dones. Aquesta circumstància en di-

>> *A l'ancianitat i la pobresa a vegades s'hi afegixen les desigualtats de gènere.* (Foto: UNSPLASH. EBERHARD GROSSGASTEIGER.)

>> *Les inèrcies androcèntriques encara generen diferències en els rols familiars i laborals, que se solen incrementar si el factor pobresa és present.*
(Foto: UNSPLASH. JULIEN POUPLARD.)

ficulta l'accés als drets de ciutadania. Les tasques de sosteniment de la vida que la divisió sexual del treball assigna a les dones no passen pel mercat formal: es troben a la perifèria del sistema econòmic hegemònic. Això incrementa la dificultat per accedir a ingressos i a drets, i situa les dones en espais quotidians poc visibles.

La taxa de risc de pobresa

A Catalunya, l'any 2019, la taxa de risc de pobresa (TRP) o exclusió social era del 26 % en dones i del 24,6 % en homes. Les dones, en tots els grups d'edat, presentaven taxes més elevades que els homes, i en el grup de les dones més joves, de menys de divuit anys, aquesta taxa se situava entorn del 35 %. Les dones i els homes de nacionalitat espanyola tenien una TRP del 16,8 %, mentre que per a les dones i els homes nascuts a l'estranger era del 48 %.

Aquesta ullada a les dades ens permet situar l'objectiu d'aquest article: visibilitzar la feminització de la pobresa a les comarques gironines. És una realitat força desconeguda i que cal posar en el centre de les polítiques socials del territori.

Per conèixer en profunditat aquesta realitat complexa, per abordar-ne adequadament l'anàlisi i dissenyar millors polítiques públiques, és indispensable que introduïm la perspectiva de gènere. Hem d'entendre quins són els factors estructurals i les realitats quotidianes que s'expliquen pel conjunt de característiques socials, culturals, polítiques, psicològiques, jurídiques i econòmiques que la societat patriarcal ha construït i assignat socioculturalment i tradicionalment a les dones.

De la mateixa manera, la comprensió de la feminització de la pobresa requereix un enfocament interseccional. En aquest cas, per afinar més en l'anàlisi de la desigualtat social i de gènere i per explicar adequadament les experiències úniques de discriminació, opressió o privilegi que viuen les dones en situació d'exclusió social, ens cal incorporar altres eixos de des-

igualtat, com són l'edat, l'origen o la nacionalitat, l'ètnia, la classe social, la diversitat sexual, les creences religioses o la diversitat funcional.

Les dades mostren biaixos que tendeixen a ocultar una part de la vulnerabilitat que afecta específicament les dones

D'altra banda, també ens cal detectar quines són les barreres i dificultats d'accés a drets i a oportunitats. En el terreny més concret, cal que situem tant l'anàlisi com l'acció política en els diversos àmbits d'inclusió social: l'accés als ingressos econòmics, l'habitatge, el treball, l'educació, la salut, la

participació política, la xarxa comunitària i de relació social, la mobilitat i l'accés als equipaments del barri o municipi, entre d'altres.

Indicadors androcèntrics

Malauradament, tot i que les dades constaten el fet objectiu que la pobresa té més incidència en les dones que en els homes, la perspectiva de gènere no sempre ha estat present en

l'abordatge i en l'estudi de la pobresa i l'exclusió social. Ja d'entrada, és difícil dimensionar i conèixer adequadament aquesta realitat. Els sistemes d'informació i de recollida de dades i l'ús d'indicadors estadístics de caràcter androcèntric no reconeixen les realitats diverses de les dones i contribueixen a invisibilitzar-les. Molts dels sistemes d'informació que recullen la realitat multidimensional de la pobresa no desagreguen les dades per sexe, malgrat que el marc legal ho estableix clarament.

Les dades mostren biaixos que tendeixen a ocultar una part de la vulnerabilitat que afecta específicament les dones, especialment en la relació amb el mercat de treball productiu i en l'accés a la protecció social. Igualment, les dades bàsiques estadístiques de la població no es recullen per nacionalitat o origen de les persones. És una pràctica corrent en l'àmbit estatal i en la majoria de països de la Unió Europea que limita el coneixement de la situació.

En trobem exemples concrets en la manca d'informació disponible sobre les treballadores de la llar en situació irregular o sobre la situació de les dones víctimes del tràfic de persones que exerceixen obligades la prostitució. Estan absolutament invisibilitzades en un espai socialment consentit i desvaloritzat. Treballen en situacions i condicions laborals d'extrema precarietat, en què es produeixen abusos, maltractament i explotació, i no tenen garantit l'accés a drets bàsics. Aquestes pràctiques es generen en un espai no regulat per les administracions ni recollit estadísticament, malgrat les transaccions econòmiques que les sustenten.

La feminització de la pobresa i el major risc d'exclusió social de les dones és una realitat a tot Europa que s'accentua quan les dones són d'origen estranger i migrat. Les persones nascudes en un país no europeu presentaven, el 2019, una taxa de risc de pobresa o exclusió social del 38,3 %. La xifra queda molt lluny del 20,7 % atribuïble a les persones residents en el país europeu de naixement.

>> El risc d'exclusió social a conseqüència de treballs precaris o mal remunerats és d'un 54 % entre les persones immigrades extracomunitàries.

(Foto: UNSPLASH. FRAN HOGAN.)

Un informe recent sobre migracions i vulnerabilitat de la Federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social alerta que a Catalunya el 54 % de les persones immigrades extracomunitàries es troben en risc d'exclusió social, quan aquesta taxa és del 18 % per a la gent nascuda al país. Una altra dada preocupant: les ajudes de l'Administració redueixen fins a la meitat la TRP de les persones nascudes a l'Estat, però a les persones migrades de països extracomunitaris, les prestacions socials no les ajuden a sortir de la pobresa. La TRP del 50,5 % abans de rebre les transferències es redueix només fins al 47,9 %.

Precarietat laboral

Les dades del 12è Observatori de Creu Roja Girona, «Pobresa intermitent i fragilitat social», mostren que un dels factors socials clau per explicar la pobresa és la precarietat laboral de persones que, malgrat estar ocupades, tenen un salari que no els permet cobrir les necessitats més bàsiques. És el fenomen dels «treballadors i treballadores pobres». En aquest grup hi trobem majoritàriament homes i dones d'entre trenta i trenta-nou anys i les dones que crien soles els fills i filles. La situació d'aquestes famílies monomarentals és

especialment vulnerable i està en risc de situar-se en escenaris de cronicitat.

Les dades mostren, doncs, unes comarques gironines en què diversos grups de dones es troben en situació de pobresa i d'exclusió social: dones joves, mares soles amb fills i filles, dones víctimes de violència, dones migrades, dones grans que viuen soles, treballadores de la llar o víctimes del tràfic de persones. Moltes d'elles viuen en situacions de precarietat extrema, i han de posar tota la seva energia en el sosteniment de la pròpia vida i de les persones que tenen al seu càrrec.

La vivència de la dificultat econòmica extrema impacta en els diversos àmbits de la vida quotidiana d'aquestes dones i dels seus fills i filles. Aquest fet es tradueix en la dificultat per accedir o mantenir l'habitatge, en l'accés a un treball precari —sobretot en el sector turístic (en la neteja o la restauració) o en el sector informal i invisible de la cura i el treball domèstic—, en l'accés a ajudes i prestacions, i en l'estat de salut emocional i físic de les dones i de les seves famílies.

Les polítiques socials locals han de tenir en compte aquesta realitat i facilitar l'accés als drets de les dones en situació més vulnerable utilitzant

diversos serveis, recursos i estratègies de treball i metodologies. Ja sabem que una política social de caràcter assistencial que es basa només en prestacions econòmiques i en ajudes materials urgents és una estratègia necessària per cobrir necessitats bàsiques. Però també sabem que no és una intervenció pública suficient i que, sovint, cronifica les situacions de pobresa.

Per combatre la feminització de la pobresa i donar resposta adequada a la diversitat de situacions en què es troben les dones, cal que les polítiques públiques tinguin una visió de gènere integral i s'orientin a reforçar els serveis i recursos disponibles. Cal que ho facin incorporant el coneixement més aterrat de la vivència de la pobresa, que és, simplement, el de les dones mateixes. Aquest coneixement ha de ser recollit pels i per les professionals de l'àmbit social que les acompanyen, per definir conjuntament estratègies d'empoderament i d'intervenció social significatives i transformadores per a les seves vides.

Conscient dels propis drets

L'experiència de molts anys d'intervenció social i de coneixement de bones pràctiques arreu de les comarques gironines ens indica que aquest acompanyament social és realment transformador quan les dones en situació més vulnerable prenen cons-

La pobresa i l'exclusió inclouen dones joves, mares soles amb fills i filles, dones víctimes de violència, dones migrades, dones grans que viuen soles, treballadores de la llar o víctimes del tràfic de persones, entre d'altres

ciència dels seus drets i identifiquen les situacions de discriminació i de desigualtat que viuen per raó de gènere. És aleshores quan activen altres estratègies i habilitats, enforteixen les seves capacitats i inicien processos de canvi.

Aquestes estratègies d'empoderament són més efectives si s'acompanyen de l'acció comunitària, és a dir, facilitar i teixir aliances amb altres dones i altres actors del teixit veïnal i social quotidià, per identificar les situacions de discriminació i desigualtat col·lectivament, per promoure accions

socials transformadores orientades a garantir la participació sociopolítica i l'accés a drets. Aquest treball és més complex en els municipis petits, on les situacions de desigualtat són menys visibles i les xarxes de suport i el teixit associatiu pot ser més feble.

Tenim molts reptes al davant. Les polítiques socials seran efectives —generaran menys desigualtat social i de gènere— si la igualtat de drets d'homes i dones és un dels objectius transversals de totes les polítiques públiques locals (habitatge, urbanisme, treball, salut o educació, entre d'altres).

Malauradament, la situació de crisi social i sanitària provocada per la pandèmia de la COVID-19 ha agreujat la desigualtat social i de gènere a les comarques gironines. Urgeixen polítiques públiques i accions específiques. Les dades d'aquests darrers mesos mostren que s'ha incrementat un 40 % el nombre de persones que accedeixen a serveis d'atenció social, i les situacions de precarietat s'estan intensificant.

L'Administració local, la més propera a la ciutadania, ha de garantir la protecció dels drets de les dones en situació més vulnerable. Ha d'esdevenir l'espai de confiança des del qual denunciar les desigualtats i discriminacions per activar recursos, serveis i professionals que garanteixin una acollida, atenció i acompanyament digne i adequat per a totes elles.

>> Un percentatge molt important de nenes no tenen accés a una educació reglada més enllà dels nivells més bàsics. (Foto: UNSPLASH. CRISTINA GOTTARDI.)

